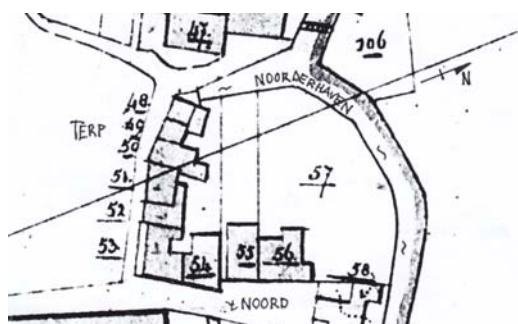

De herberg *De Witte Swaen* aan de Noorderhaven in Wommels (1600-1666)

Jelle Miedema

In 1598 heeft Gerloff Jarichs te Wommels 'van verteerde kosten ende gehaelde bier' 10 caroli gulden tegoed uit het sterfhuis van Syouck Haenkes 'in tijts echte wijff van Gerrijt Doede zn op Walpert' (inv. 22, fol. 116). Die kosten en dat bier maken aannemelijk dat Gerloff Jarichs herbergier was, wat in een akte uit 1600 wordt bevestigd. Al in de jaren zeventig van de 16^e eeuw woonde Gerloff Jarich in Wommels (inv. 40, fol. 58v en 111). De herberg in kwestie stond tot in de tweede helft van de 17^e eeuw op de westzijde van perceel 57 op de kadasterkaart van 1832 (zie kaartje).

Uitsnede kadasterkaart Wommels 1822/1832

1589: Gerloff Jarichs en Jets Wijbes e.l. te Wommels bekennen voor mederechter Johannes Sijbrens en secretaris Cornelius Nicolai dat zij 'echteluijden waren, ende dat zij malcanderen enighe tijd geleden, bekent ende trouw belooft ende toegeseijt hadden' en 'met godes hulpe gedachten te huwen (...) ende dat zij ock naer behoren den boden over de kerkck al hadden laten doen', maar dat door 'onachtsamheijt ofte onverstant' hadden nagelaten (register van huwelijksafkondiging en -bevestiging door het gerecht 1588-1612).

1600: Gerloff Jarichs (x Jets Wijbes) 'herbergier tot Wommels' als eiser contra Teth Ane weduwe te Hidaard voor betaling van 3 carg. en 5 st. (inv. 10, fol. 198; curs. JM).

Aanvulling, toelichting:

- In 1601 woont Gerloff Jarichs in Hichtum (inv. 10, fol. 246; zie ook hierna bij 1604 en 1613) en in 1603 verkoopt zijn vrouw Jets Wijbes voor 225 gg. een 'huijs mitten gerechticheijt vande stede van dien' te Wommels in de kerkburen, belast met 5 ½ st. jaarlijkse grondpacht (inv. 44, fol. 2v).¹

1602: Rijuerdt Douwes 'herbergier binnen Wommels' (inv. 4, fol. 2v; inv. 10, fol. 261).

1603: '...ondertekent met **Gerloff Jarichs** marck **Rijuerdt Douwes** marck (...) t selve reversael bij Rijuerdt & Thijael gepasseert over de coop vant huijs staende binnen Wommels daer zij nu in woenen mit speciael hypotheq op t selve huijs' (inv. 57, fol. 94/p. 49; zie verder bij 1612).

1604: Een 'huijs mit sijn toebehooren ... staende ende gelegen binnen Wommels inde kerckburen' (inv. 59, fol. 13; tr. civ. 1588-1612, p. 4; inv. 44, fol. 13).

Naastlegers: Niet vermeld.

¹ Naastlegers zijn Thiets J(arrich?) Feykes wed. O, de verkopers eigen huis N, Ferck Duedes 'naestgehuijst' Z. De koper is Anna Montzes wed. Johannes Jetzes te Wommels, mee voor haar kinderen bij Johannes. In 1604 verkoopt zij de helft van dat huis. Zuidelijke naastleger is dan weer Ferck Duedes. Zij zelf is bewoner van de andere helft en ze heeft dan als noordelijk naastleger ... Dijues(?), (reg. huw. gerecht 1588-1612, 1604 p. 3). Verder onderzoek moet uitwijzen of het hier gaat om een huis aan de Noorderhaven, of om een huis aan de westzijde van de Terp.

Bewoners: **De kopers.**

Verkopers: **Gerloff Jarichs** en **Jets 'sijn wijff'** te Hichtum.

Kopers: **Rijuerdt Douwes** en **Thijal/Thijal Jochums**, e.l. te Wommels.

Koopsom: 602 gg.

Aanvulling, toelichting:

- 1603, 1611: Jan Hendricks ontvanger van de beneficiaalgoederen te Leeuwarden laat een obligatie daterend van 10.5.1603 registreren 'voor een hypoteeq hem paseert van Rijuerts Douwes z *wonend* te Wommels en Thijal Jochums zijn wijff' (inv. 57, fol. 83).
- 1605a: Rijuerdt Douwes 'herbergier binnen Wommels' heeft bekend 7 carg. en 4 st. schuldig te zijn aan Jacob Gerrijts te Franeker (inv. 44, fol. 79v).
- 1605b: Rijuerdt Douwes te Wommels is borg voor Aucke Sijtses te Oosterlittens (inv. 44, fol. 83v).
- 1605c: Rijuerdt Douwes 'herbergier binnen Wommels in die *qualiteit*' heeft bekend aan Wijbe Douwes 17 gg. 4 st. en 6 penn. schuldich te zijn voor de koop van een koe (inv. 44, fol. 85).
- 1605d: Rijuerdt Douwes te Wommels moet voor 'hamburger bier' 10 carg. betalen aan Jorrijt ... te Bolsward en voor 'een tonne bier' 60 carg. en 5 st. aan Idts Pijters te Franeker (inv. 44, fol. 78 resp. 187).
- 1606: Ruerdt Douwes en Ferck Duedes, herbergiers te Wommels (de laatste aan de Terp; zie eerdere bijdragen), krijgen voor vertering 22-10-0 carg. resp 21 carg. uit het sterfhuis van Trijn Jacobs i.l. huisvrouw van Tako Douwes, executeur van Hennaarderadeel te Oosterend (inv. 23, fol. 169).
- Rijuerdt Douwes is eiser contra Aate Jarichs, gedaagde (inv. 11, fol. 60, 63v, 71 en 92v).

1612 (1603, 1606): Secr. Petrus Stellingwerff en zijn vrouw Thiaerdke Feijkes te Wommels laten in 1612 registreren 'een acte van sessie ende transpoort bij hun *vercregen* van **Gerloff Jarich z ende Jets Wijbe dr** zijn wijff over de *somma* van vijftich golt glns van 28 st. t stuck die **Rijuerdt Douue z ende Thijal** zijn wijff zijn schuldich gebleven an selve Gerloff ende Jets wt cracht van *zeekere* reversaelbrieve van de negende martij anno 1603voor een huijs[rest off ...] te meye 1606 *verschenen*, welke cessione ende transpoort met het consent ende approbatie vanden zelve Ruerdt & Thijal dr in vs. acte gepasseert is in dato den 13 junij anno 1606, ondertekent met Gerloff Jarichs [-] marck Rijuerdt [-] Douwes Marck *ende* (...) t selve reversael bij Rijuerdt & Thijael gepasseert over de coop vant huijs *staende* binnen Wommels daer zij ni in woenen mit speciael hypoteeq op t selve huijs. Dus alhier geregistreert den 27 octobris anno 1612' (inv. 57, fol. 94; vet JM).

De handmerken van Gerloff Jarichs en Rijuerdt Douwes in 1606 (inv. 57, fol. 94)

1607: Het gerecht van Hennaarderadeel wil doen verkopen 'zekere renthe of andelen van een huijs mit sijn toebehooren, staende binnen Wommels in de kerckbuiren, bij **Rijuerdt Douwes** bewoondt ende als gecondemneerde wtgewesen om daarvan te betalen volle betalinge vant gene d' zelve Rijuerdt condemneerde is te betalen aan Abbe Foppis zn bijersteker in Bolswerdt en Botke Lolles zijn wijff' (reg. huw. gerecht 1588-1612, blz. 19; vet JM).

Aanvulling, toelichting:

- 1608: Rijuerdt Douwes en Thiael 'zijn wijff' zijn voor de koop van 'vette beesten vermogens d' obligatie van 19^e martij 1604' 30 gg. schuldig aan het sterfhuis van Jetze (...) Jarichz en Rinsck Fedricks, bij leven e.l. te Kubaard (inv. 23, fol. g.n./dd. 12.4.1608).
- 1610a: Rijuerdt Douwes 'herbergier te Wommels' bekend d.d. 20.2.1610 een bedrag van 7 gg. en 18 st. geld schuldig te zijn aan Sijbe Wijbrens biersteker te Franeker, respectievelijk 18 gg. aan Tijets Johannes wed. Sijbren Douwes te Wommels voor de koop van een koe (inv. 44, fol. 165; rechtdag 2 juni 1610).
- 1610c: Rijuerdt Douwes is 'herbergier tot Wommels' (inv. 44, fol. 165, rechtdag 2 juni 1610).
- 1611: 'Rijuerdt Douwes heeft voor 'verteringe [en] het beluiden van' Aane [Pybis op Stapert] en voor 'andere diensten in de leed van hem ende zijn wijff gedaen' tegoed 7 gg. en 27 st. (inv. 24, fol. g.n.).

1612: Tot last van **Rijuerdt Douwes** te Wommels en op verzoek van Aleff Benedicx te Nijland worden door het nedergerecht ter verkoop aangeboden ‘renthen ofte andelen vant huijs ende stede met zijn toebehooren staende binnen Wommels in de kerckbuijren daer d’selve condemneerde nu inne woendt’ (inv. 44, fol. 199).

Aanvulling, toelichting:

- Secretaris Petrus Stellingwerff en zijn vrouw Tyaerdtk Feykes geven aan dat zij nog 50 gg. plus rente tegoed hebben ‘hen competerende volgens hun hypotheeq in dato 26 Junij 1606 in rechte vertoont’. Ook mederechter Johannes Sijbrens heeft nog een hypotheek uitstaan groot 125 gg. ten nadele van Riuertd Douwes en verder nog Sijbren Anskes ‘volgens zijn hypotheeq’ (inv. 44, fol. 199).
- 1612a: Rijuerdt Douwes te Wommels heeft 9 gg. tegoed uit het sterfhuis van Johannes Freercx, in leven herbergier te Reen/Rien (inv. 24, fol. g.n./fiche 3 [laatste rij]).
- 1612b: Rijuerdt Douwes en Thijal Jochum zijn 250 carg. schuldig aan Wijtze van Beyma te Franeker, met als onderpand ‘specialijck vant huijs daer zij nu in woenen binnen Wommels’ (inv. 57, fol. 87).
- 1612c (1606, 1608): Johannes Sybrants mederechter van Hennaarderadeel en Folku Claasdr. e.l. te Spannum laten ‘op zeeker huijs staende binnen Wommels’ registreren een obligatie ‘hen gepasseert van Rijuerdt Douwes ende Thijal Jochum dr echteluiden in dato den achsten Januarij anno 1606’ voor een schuld van 25 gg. ‘van gedelegeerde schuld van Gerloff Jarichs ende Jets zijn wijff’, met ondertekening van o.a. Foe(ckle?) Wijbes, schoolmeester te Wommels, met nog een obligatie van juni 1608 van 50 gg. en nog een ‘schultbrieue ende reversael hijpotheq’ van 18 juni 1612 van 50 gg., actum 23.9.1612 (inv. 57, fol. 91 [fiche 2, 2e rij, laatste akte]).
- 1613: Simpck Simpckes en Hijlck Broers e.l. te Wommels laat obligaties registreren, waaronder 50 gg. ten laste van Rijuerdt Douwes en Thijal Jochums (inv. 57, fol 97).

1613: Tot last van **Rijuerdt Douwes** en op verzoek van Gerrijt Martens te Wommels als gemachtigde van Jets Wijbes wed. Gerloff Jarichs te Hichtum, zij inmiddels hertrouwd², worden te koop aangeboden ‘een huijs ende hoff met zijn respectieve toebehooren staende binnen Wommels inde kerckbuijren daer die condemneerde nu inne woendt’ (inv. 44, fol. 203).

Aanvulling, toelichting:

- Het verzoek tot executieverkoop gedaan ‘omme *daervan* te becomen’ achtergebleven termijnbetalingen met daarbij nog renten en de kosten van de verkoop. Thijal Jochums ‘echte huijsvrouue van Rijuerdt Douwes t Wommels’ blokkeert de verkoop (zij ‘*verspiert* [en] ‘schudt d’ booden *ende verspiert d’* proclamatie *vermits* [wan?]actie tusschen partijen geschiet’; naschrift zelfde akte).
- 1615: Executeur Tako Douwes is intussen herbergier op de noordoostzijde van de Terp. Hij is daar oostelijke naastleger van een huis en schuur met ‘een deel van de ledige plaetse’ gelegen ten noordwesten van de Terp, welk huis (ca. nr. 50) ten noorden van een aangrenzende stede een ‘tuchthuijs’ als noordelijke naastleger had (inv. 41, fol. 40). Dat tuchthuis moet derhalve ten westen van de herberg hebben gelegen, want noord-, oost- en zuidwaarts had de herberg andere naastlegers.

1618, 1622, 1626, 1627: In 1618 heeft **Rijuerdt Douwes**, ‘herbergier binnen Wommels’ 5 gg. tegoed uit het sterfhuis van Ferck Duedes (inv. 25, fol. 108); in 1622 krijgt hij van de erven van Sijbrens Andriesz nog 20 gg. ‘ter causa van bijer int sterffhuijs gehaelt ende gedroncken is, als mede van een farndel vleijs’ (inv. 25, fol. 348); in 1626 is Rijuerdt Douwes herbergier te Wommels (inv. 45, fol. 197); in 1627 moet Rijuerdt Douwes te Wommels voor geleend geld ‘metten intres van dien volgens d’obligatie van 6 Julij 1615’ nog 27 carg. betalen aan Jurrian Hendricks, burgermeester te Leeuwarden (inv. 45, fol. 272).

1634 (1632): Heercke Wijbrens en Doetie Annes e.l. te Wommels laten met een reversaalbrief weten dat ze 900 gg. schuldig zijn aan **Douwe Rijurds en Jetske Jans** e.l. te Wommels voor de koop van een ‘huysinge, loots, hovinge, plantagie ende stakettinge cum annexis (...) met [recht van] ‘gasterije en neringe van tapperije’. Volgens de akte hadden Heerke en Doetie al in 1632 een bedrag van 400 gg. moeten betalen en daarna elk jaar 100 gg. tot en met mei 1637, de verkopers ‘latende ’t recht van (...) waren eigendom tot d’ volle betalinge’ (inv. 59, fol. 157v).

² 1612: Gerrijt Martens te Wommels protesteert tegen de verkoop van land onder Kubaard als rechthebbende van (Claes?) Tyercks en Jets Wijbes, op hun beurt ‘recht vercregen hebbende vande erffgenamen van Gerloff Jarichs (...) vermogens den reversael daeraff sijnde’ (inv. 44, fol. 198v).

Aanvulling, toelichting:

- Rijuerdt Douwes is als herbergier-eigenaar opgevolgd door Heercke Wijbrens, nadat eerder Rijuerdt Douwes' zoon Douwe Rijuerdts – door zijn huwelijk met Jetske Jans, weduwe van oud-executeur en herbergier Take Douwes – herbergier was geworden op de hoek van de Terp met het Noord. In 1632 verkopen Douwe en Jetske de herberg aan de Terp aan Nanne Clasesz en Aeltie Sipckes (zie eervorige bijdrage) en de laatsten kopen in 1636 de herberg aan de Noorderhaven 'erbij' (volgt).
- 1632: Heercke Wijbrens en Doettie Annes hebben een schuld van 300 gg. aan Lolle Wiebes Cierxma, 'biersteker' te Bolsward (de schuld dateert van mei 1632; inv. 59, fol. 114).
- 1633: Heercke Wijbrens te Weijdum en zijn vrouw Doettie Annes hebben een schuld van 100 gg. aan Pitter Melis dorprechter en ontvanger te Poppingawier (inv. 59, fol. 148).

(een doorberekening van oude schulden)

1636: **Douwe Ruijerdts** te Wommels verklaart mee voor zijn vrouw **Jetske Jans** 'in conformiteit vande wtspraeke tusschen die **crediteuren van Heercke Wijbrants zn cum uxore** opten xix^o octobris verleden geschiet, ende de liiquidatie vande penningen opten 27° octobris laestleden gemaect, wt den gerechte van Hennaerderadeel gelicht ende ontfangen te hebben, soodanige drie hondert golt guldens, als mij vande drie termijnen des reversaels op meije 1634, 1635 & 1636 ver scheenen, principale sorte sijn competerende in een, een & twintich *gelijcke* gulden voor achterwesen intressen vandien, in ten tweede, ende negen der selve gulden, ende acht strs van getaxeerde kosten over het inforderen vande selve penningen gevallen in een darde partije, maeckende t' samen drie hondert dertich golde gulden ende 8 *stuivers* d' gulden over all 28 strs doende, als mij in vorige *qualiteit* bijde vs. liquijdatie is geadfigureert te ontfangen, alle drie vijer hondert golt gulden bij **Nanne Claes cum uxore** onder den selven gerechte gedeponeert, t voors. gerechte voor goede toetellinge bedanckende ende absoluijtelijck quijterende, aennemende ende belovende mede te causeren dat hun d' *voorscreven* tellinge tegens een *insgelijcke* betaelinge sal valideren immers ingefalle eijemand anders daertoe naeder befonden mochte worden gerechtiget t wesen die selve penningen cost ende schadeloos weder t restitueren, onder *verband* ende hijpoteecq mijnner goederen roerende onroerende praesente ende toecomende actien ende gerechtigheden geen van allen wtgesondert, dien ick neffens mijn persoon desen aengaende onder den hove van Vrijslandt ende t' *voorscreven* gerechte ter eerster instantie justiciabel submitteren, ende tot meerder securiteit soo bekenne ick Hauck Edes zoon mede woonachtich aldaer, mij met *behoorlijcke* stipulatie onder verbant hijpoteecq mijnner goederen, ende submissie voren *verhaelt*, t' sampt rennuntiatie benefitij discussionis in forma voor de gemelte Douwe Ruijerdts in voegen boven geroert te borge gestelt te hebben *gelijck* ick doe mits desen, Des hebbe ick Douwe wederomme aengenomen ende belooft de vs. mijnne borge *daeraff* weder cost ende schadeloos te ontheffen ende indemneren, onder *verbant* hijpoteecq ende submissie als voren, t orconde onse vertekeningen ende t onser bede de subsriptien van onderget. secretaris ende sijn clerq hier onder gestelt op ten XX° Octob. A 1636' (inv. 17, fol. 3; vet JM), (met het handmerk van Hauck Edes en de handtekeningen van Douwe Riuerts, Petrus Alma (klerk) en Suff. Bruijnsma (secretaris), (volgt).

Het handmerk van Hauck Edes en de handtekeningen van Douwe Riuerts, Petrus Alma (klerk) en Suffridus Johannis Bruijnsma (secretaris, 1636), (inv. 17, fol. 2 en 3)

1636a: Een 'huisinge, stede, hovinge ende plantagie cum annexis sampt gasterije' (inv. 17, fol. 1-3v; inv. 59, fol. 253).

Verkopers: De crediteuren van **Heercke Wijbrants**.

Koper: **Nanne Clases cum uxore**.

Koopsom: 900 gg. in termijnen, 400 gg. per mei 1636 en vervolgens 100 gg. per mei 1637, 1638 etc. tot het totaal van 900 gg.

Aanvulling, toelichting:

- 1637: Nanne Claes 'herbergier tot Wommels' heeft 6 carg. en 8 st. te goed van Simcke Simckes (inv. 27, fol. 515v).
- De crediteuren van Heercke Wijbrants zijn: a. Douwe Ruirdts mede als man en voogd over Jetske Jans, b. Lolle/Lolke Wiebes Ciercsma biersteker te Bolsward en c. Siouck Jans wed. Wijbren Heerckes te Sneek met haar zonen Jan en Hessel Wybrants te Bozum (zie ook inv. 17, fol. 1, 3v-4, 5v). Nanne Claes deponeert de eerste termijn van 400 gg. bij grietman Jr. Doecco van Jonghama als commissaris van de crediteuren van Heercke Wijbrants, 'protesterende *daerbij* nochtans dat de selve vandaer niet sullen werden gelicht, ten sij hem comparant gedaen is volcomene leverantie ende vrije possessie van de *vercofte* huijsinge' (idem inv. 17, fol. 1 e.v./dd. 16.10.1636).
- 1646: Nanne Clases te Wommels contra Hero Sijbes te Harlingen over een restbedrag van 32 gg. voor 'drie buicken fleijs' (inv. 13, fol. 156v).

1636b: **Nanne Claesz en Aelcke Sipckes**, e.l. te Wommels hebben in 1636 een schuld van 400 gg. aan Epe Hans Rheen en Hiltie Jans e.l. te Wommels 'ter causa (...) tot betalinge van huijsinge en gasterije cum annexis bij ons van de crediteuren van **Heercke Wybrens cum uxore** in cope becomen' (inv. 59, fol. 253 [met het handmerk van Nanne Claesz, zie *Klaaikluten* 2009/3:12]).

1637, 1738: **Nanne Claesz** is in 1637 en 1638 noordelijke naastleger van nr. 50 (zie kaartje), maar heeft zelf in 1638 als zuidelijke naastleger de bakkerij aan de Noord (zie voorgaande bijdragen).

Aanvulling, toelichting:

- Een en ander kan betekenen dat het bakkerserf in 1637 nog niet en in de loop van 1638 al wel doorliep tot aan de zuidelijke aftakking van de Noorderhaven.

1638 (18 april): Een 'huijsinge, loots, hovinge plantagie cum annexis (...) met gerechtigheid van 'gasterije ende neringe van tapperije', zoals de 'vercopers d' selve in cope ende overdrachte van Heercke Wijbrants cum uxore ofte de selver creditoren vercregen hebben' (inv. 46, fol. 288v).
Naastlegers: Rompcke Sijbrands (bakker) Z, Pieter Redmers NO ('ten noordoosten').

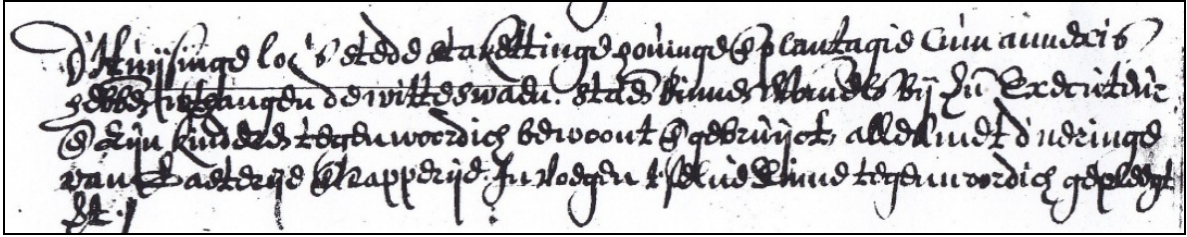
Verkopers: **Nanne Claesz en Aeltie Sipckes** e.l. wonende aldaar.

Koper: **Sacharias/Zacharias Ewouts** executeur van Hennaarderadeel te Wommels (weduwnaar; hij tr. 1^e in 1631 **Aeltie Pijtters**, ovl. in 1636; tr. 2^e in 1639 **Sytske Annes**).

Koopsom: 515 gg., met een rosenobel (oude gouden munt) voor de verkoopster en 2 rijksdaalders voor twee van de kinderen van de verkopers.

Aanvulling, toelichting:

- 1630: Sacharias Ewolts van Leiden, soldaat, ondertr. 31.12.1630 Aeltie Pieters Leeuwarden.
1631: Sacharias Ewouts tr. 1^e Leeuwarden 23.1.1631 Aeltie Pijters van Leeuwarden, ovl. 4 nov. 1636; tr. 2^e in Leeuwarden 5.5.1639 Sijtske Annes van Leeuwarden.
- Hier wordt expliciet duidelijk dat deze herberg, eerder overgenomen van Heercke Wijbrants, op de Noorderhaven was gericht. We vinden hier (bakker) Romcke Sijbrands als zuidelijke naastleger. Die is in 1643 noordelijke naastleger van Nanne Claesz., maar dat geldt voor de herberg aan de Terp.
- 1637: Sacharias Ewouts is executeur en 'substituut ontvanger' (inv. 17, fol. 18v). In 1637 is Trijn Mincx wed. Wijntzen Alberts te Edens hem 200 gg. schuldig; borg Pytter Claesz., mederechter van Hennaarderadeel (inv. 60, fol. g.n./dd. 16.6.1637).
- 1640: Sacharius Ewouts executeur en Sijtske Annes laten in de jaren 1640-1647 kinderen dopen. Voogd over die kinderen is in 1652 dorprechter Douwe Ruerdts. Terzijde: In 1650 is een Sijtske Zacharias dopphouder van Tiemck, dr.v. Douwe Pieters (db 2.7.1654).

'De 'huijsinge loots stede stakettinge hovinge & plantagie cum annexis / hebbende wthangen de witte swaen, staende binnen Wommels bij voorscreven executeur / & zijn kinderen tegenwoordich bewoont & gebuuyct, alles met d' neringe / van gasterije &-tapperije, in voegen t' selve daerinne tegenwoordich gepleegt' (inv. 27, fol. 652).

1639: Boven aangegeven akte betreft de inventarisatie van het sterfhuis Aeltie Pijtters, de in 1636 overleden huisvrouw van executeur Sacharias Ewouts. Onder de lasten van het sterfhuis vallen 107 gg. en 14 st. te betalen aan 'Nanne Clases t' Wommels voorscreven als reste van de cope der huijsinge voorscreven meije 1640 luyt reversaelbrieff tot volle voldade' (inv. 27, fol. 652).

Bewoner-eigenaar: Executeur **Sacharias Ewouts** en zijn **kinderen bij w. Aeltie Pijtters**.

Gebruiker: **Nanne Claesz** herbergier binnen Wommels.

Aanvulling, toelichting:

- De nagelaten kinderen zijn: Lijsbet, in het 8^e j., Pijtter in het 6^e j., Ewout in het 4^e j. en 4. Aeltie in het 3^e jaar. Curator ad actum divisionis over de kinderen is 'D^s Focco Gerardi aldaer'. De kinderen worden 'gestert so vele nood met Trijn ende Antie Pijtters dr moeijen [tantes] vande selve kinderen beijde wonende tot Leuwarden'.
- De inventaris omvat onder meer: 15 melkkoeien, 1 rier, 2 hokkelingen, 1 'bolhockelingh', 2 kalveren, 3 merries, 1 merrieveulen, 1 hengstveulen, 1 tweejarig varken, 8 biggen, 4 hennen en 1 haan en 12 eenden.
- De 'wtschulden' of lasten van het sterfhuis à 107 gg. en 14 st. te betalen aan Nanne Clases te Wommels wordt elders omschreven als: te betalen aan 'Nanne Claes zn herbergier binnen Wommels ter saeke vande termijn meije [aanstaande] vervallen vande huijsinge & stede cum annexis' hier voren geïnventariseerd (inv. 27, fol. 652).
- 1640a: Nanne Claeszn te Wommels heeft 33 gg. tegoed van Here Sijbes te Harlingen 'wt oorsaecke ende reste van meerder somma van vercopinge van drie buicken fleijs d'welcke gedaegde van impt. hadde gecogt ende ontfangen' (inv. 13, fol. 156v).
- 1640b: Voor het weiden van (te) veel beesten moet Nanne Claesz 'herbergier tot Wommels' voor huur van land 35 gg. betalen aan de landeigenaar te Tzum (inv. 13, fol. 165).
- 1641a: Nanne Claesz te Wommels en Aeltie Sipckes 'mijnen echte huisvrouw' bekennen voor geleend geld 100 gg. schuldig te zijn aan Saep Sipckes te Bolsward (met handmerk van Nanne Claeses); 1641b: Nanne Claes 'herbergier binnen Wommels' ontvangt uit het sterfhuis van Baeffke Nannes wed. Gosse Gosses van Britsaerdt 50 gg. en 17 st. voor 'verteringe tot sijnen huise'; aan Sacharius Ewouts executeur wordt voor 'verteringe' 34 gg. betaald (inv. 28 dd. 8.6.1641).
- 1641c: Sacharias Ewouts wordt vermeld als 'executeur en herbergier' te Wommels in de inventaris van het sterfhuis van w. Baeff Gosses weduwe (inv. 28, fol. 4.2.1641).
- 1642: Sacharias Ewouts executeur van Hennaarderadeel wonende te Wommels verklaart ter secretarie van Hennaarderadeel dat 'voor twee jaren versturven is Doettie Pijtters dochter, moeije over sijn comparants vier kinderen bij sal. Aeltie Pijtters, sijn overledene huijsvrouwe in echte geprocereert' en dat van Doettie Pijtters' nagelaten goederen 1/3 toekomt aan zijn kinderen (inv. 27, fol. 656, actum 16.3.1642).

1643 (vgl. 1638): Nanne Claesz en Aeltie Sipckes e.l. te Wommels laten op 11 mei 1643 alsnog registreren dat zij verkocht en in eigendom overgedragen hebben 'mits desen [aen] Zacharias Ewouts executeur deser grietenie mede woonachtich aldaer, seeckere huijsinge loots hovinge plantagie ende stakettinge cum annexis', met de 'gerechtigheid van gasterije ende neringe van tapperije in voegen ende gelijk wij de selve in cope ende overdrachte van Heercke Wijbrants cum uxore ofte der selver creditoren vercregen hebben (...) ende gemerckt de coper ons [aen] vercopers de selve coopsomma door t passeren van genoegsame reversaelbrieffe in gelijcke dato als desen heeft opgebracht ende betaelt' (inv. 60, fol. 201v [fiche 6, 4e rij]).

Naastlegers: Romcke Sijbrens (bakker) Z, Pijtter Roodmers NO ('ten noord oosten naesten').

Bewoners: **De verkopers.**

Herbergier: **Nanne Claeszn. en Aeltie Sipckedr.**

Eigenaar: **Sacharias Ewouts** executeur van Hennaarderadeel.

Koopsom: 515 gg. 'met een rosenobel voor de *vercoperse* ende twe rijcxdalers voor twe vande *vercopers* kijnderen'.

Aanvulling, toelichting:

- 1643: Er is sprake van 'vier *verscheijden* boelregisters, het eerste gehouden bij de erfgen. van w. Ds. Cornelis Walsweer te Lutkewierum, het tweede bij de erfgen. van w. Oene Sijuerdts tot Cubaard, het derde bij Hendrick Pijters tot Welstrijp *ende* het vierde bij de erfgen. van w. Douwe Jans Oudehuys te Lutkewierum'. De registers geven aan dat Nanne Claesz 'tot Wommels gewoont hebbende' nog een schuld heeft uitstaan (inv. 60, fol. dd. 1.5.1643).
- 1649: Executeur Sacharias Ewouts heeft voor 'gedane verteringe' 24 gg. tegoed uit het sterfhuis van Jan Alberts en Tijets, Ottes, i.l. op Swingoordt onder Wommels (inv. 29, fol. 216 dd. 16.1.1649).

1648: Jr. Sicco van Grovestins 'mede Raad ordinaris in den Hove van Frieslandt' (en oud-grietman van Hennaarderadeel) daagt in 1648 Nanne Claesen 'gewesene herbergier tot Wommels' voor het gerecht. Volgens Grovestins had Nanne Claesen hem vals beschuldigd 'uijstrojende dat d' here *impetrant* [eiser Grovestins] hem [Nanne Claesz] ter cause van *vertering* (...) solde schuldich wesen, oock dat hij den here *impetrant* ter cause van dien als *creditoir* in sijn boeck hadde aangetekent, en alsoo *impetrant* int minste geen *verteringe* tot des gedaegdes hujs hadde gedaen waer hij den gedaegde *geobligeert* [verplicht] was, veel weiniger dat hij des gedaegde *debitoir* solde wesen, so was de *impetrant* ongelegen (...) als *debitoir* in des gedaegdes boeck aengetekent te wesen' (ynv. 14, fol. 31v).

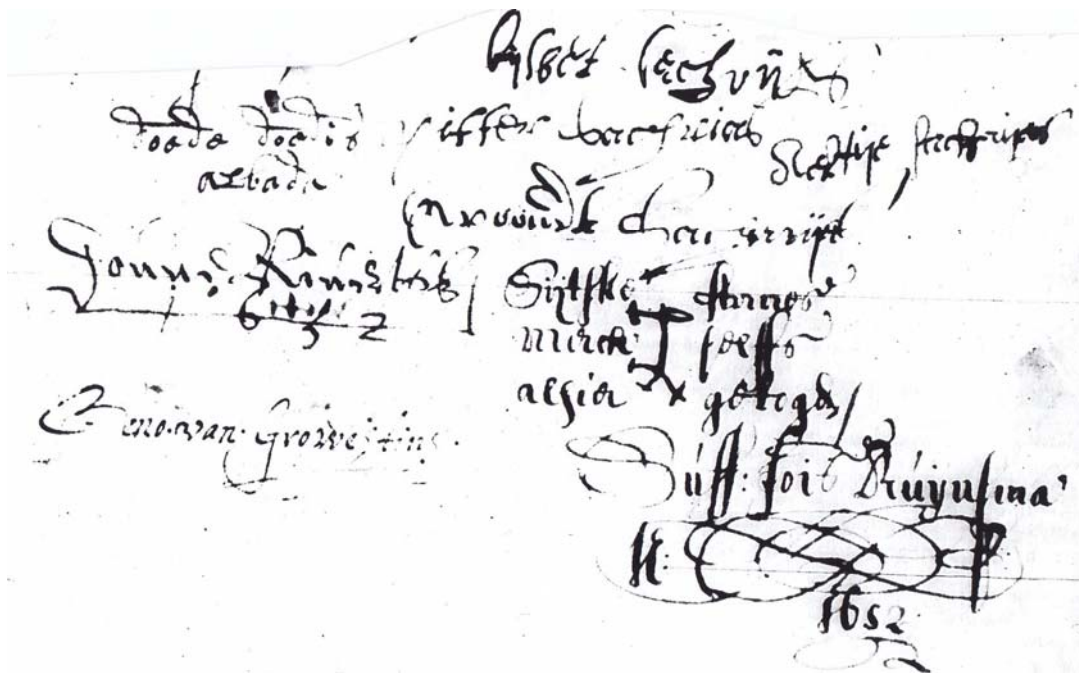
1652: Wijlen Sacharias Ewouts' 'huijsinge, schuijre, stede, hovinge ende plantagie cum annexis, met de neringe van gasterije en tapperije *daarinne* gepleecht' (inv. 29, g.n./dd. 29 9.1652 [fiche 11, 1^e rij]).

Naastlegers: De opvaart (lees: Noorderhaven) W en N, Geert Pijtters en Douwe Riuerdts O, (bakker) Aucke Buwes Z (inv. 29, fol.-/ akte dd. 29.9.1652 [fiche 11]).

Aanvulling, toelichting:

- De akte betreft de inventaris van het sterfhuis van executeur Sacharias Ewouts, in leven 'executeur en herbergier binnen Wommels', overleden te Wommels. Onder de post onroerend goed staat één huis - de 'huijsinge, schuijre, hovinge *ende* plantagie cum annexis' waar Sacharias Ewouts gestorven is - en de curatoren van de kinderen bepalen dat Sytske Annes wed. Sacharias Ewouts in eigendom zal hebben de 'huijsinge, schuijre, stede, hovinge ende plantagie cum annexis, met de neringe van gasterije en tapperije *daarinne* gepleecht'. Er is o.a. een schuld van 23 carg. 8 st. aan Douwe Pieters 'herbergier tot Wommels' en een tegoed 'uijt de deels oncosten' van 254 ggl., 'exempt de vacatien sedert St Petrij 1652 *ende* huijz vant tuchthuijs' à 110 ggl. De kinderen uit het eerste huwelijk (x Aeltie Pieters) zijn nu oud: Lysbet 22 j., Pytter 19 j., Ewout 17 j. en Aeltie 16 j; uit het tweede huwelijk (x Sytscke Annes): Pijttje 12 j., Jan 11 j., Gerijt(?) 8 j. en 8. Doedt 5 j. Curator over de oudste vier kinderen is schoolmeester Doede Doedes Albada en over de jongste vier kinderen Douwe Riuirds te Wommels (zelfde akte).
- Onder de 'inschulden' van het sterfhuis van Sacharias Ewouts behoort o.a. een koopbrief inzake een 'huijsinge ende stede tot Wommels [door Nanne] Claes Zn den 10 martij A^o 1638 aen w. Sacharias E[wouts] [ge]passeerd met ingeloste reversael en quijtantien' (zelfde akte). De akte maakt verder melding van een pachtbrief door Casper van Assuede (x Riemck van Hottinga) gepasseerd op 24.7.1645. Dit zou kunnen betekenen dat Sacharias Ewouts eerder pachter was van land op de oostzijde van terp Wommels, voorheen Hottingaland.
- In 1654 betalen Doede Doedes Albada en dorpsrechter Douwe Riuerdts, beiden te Wommels, als curatoren over de twee oudste nagelaten kinderen van w. Sacharias Ewouts en w. Aeltie Pijtters onder meer huisvestingskosten aan Aeltie Pijtters te Wommels, maakloon voor kleren aan Jan Sijmens en kosten voor schoenmaken aan Taeckle Pijtters (inv. 29, fol. ongenummerd / akte dd. 14.8.1654 [fiche 7, 1e rij]).
- 1654: Gatse Douwes en Lijsbet Auckes e.l. te Wommels zijn 200 carg. schuldig aan Sijtske Annes, weduwe Sacharias Ewouts in leven executeur van Hennaarderadeel (inv. 61, fol. 77).
- Naastleger Aucke Buwes is in 1651 koopman te Wommels. Hij heeft dan voor 'gehaelde waren' 4 ggl. en 12 st. tegoed uit het sterfhuis van Johannes Sickes, i.l. boer op Sijbada onder Oosterend (inv. 29, fol.-/ [fiche 8/9]).

- Wijlen executeur Sacharias Ewouts wordt vermeld als (ex-)herbergier, maar daarnaast ook een Douwe Pieters. Mogelijk was de laatste intussen pachter van de herberg, want verkoper is naderhand de weduwe van Sacharias Ewouts (zie bij 1663). Maar Douwe Pieters kan ook herbergier in de nieuwe herberg bij de brug 'Het Wapen van Hennaerderadeel' zijn geweest.³

Links: Doede Doedis Albada, Douuu Riuertsz, Oene van Grovestins.
 Rechts: Lysbet Sacherijas, Pitter Sacharias, Aeltije Sacharias, Ewoudt Sacharijas, Sijtske Annes (handmerk) merck selfs alhier getogen, Suff: Jois Bruinsma (handtekeningen onder bovenvermelde akte van 1652)

1663 (20 aug): 'huijs, loots, ho[vinge] ende plantagie hieminge cum annexis (...) met gerechtigheid van 'gasterije ende neringe van taperije, in voegen t' selve voormaels is vercregen ende becomen, belast met anderhalve ggl. grontpacht' (inv. 47, fol. 181), (zie ook inv. 62, fol. 81v).
 Naastlegers: Niet vermeld.

Verkoper: **Sytske Annes** 'laetst nagelatene wed. van Hessel Keympes.

Koper: **Hans Hendrick (Baur) en Geertruida (Leuenburgh).**

Koopsom: 861 gg.

Aanvulling, toelichting:

- Sytske Annes wed. Zacharias Ewouts tr. 2e Julias Tijdloos te Leeuwarden (zie boven); tr. 3^e als wed. van J. Tijdloos te Leeuwarden op 3.9.1657 met Hessel Keympes Unia; tr. 4^e als wed. van Hessel Keympes te Leeuwarden op 21.11.1672 met Arnout Tiallinghs van Harlingen.
- 1663, 1665: Hans Hendrick Baur is westelijke naastleger van het volgende huis.
- Er is hier sprake van 1½ gg. (3 x 14 st.) grondpacht en dat is 3x het elders vaak geldende maximum. Het geeft aan dat perceel 57, ca. 3x groter dan de aangrenzende percelen, in 1633 onder dit huis viel.
- 1653-1663: Hans Hendrick de Baur is executeur van Hennaerderadeel (inv. 14, fol. 110; lidm. Wo-Hi 1632). Hij was eerder ook herbergier, maar van de nieuwe herberg bij de brug (daar gebouwd in 1647; zie *Klaaikluten* 2009/ 3:20): 1662: Grietman Grovestins 'protesteert de effectu vande opsegginge Hans

³ Douwe Pieters wordt in de jaren 1652-1654 vermeld als herbergier te Wommels. Mogelijk heeft Sytske Annes in 1652 de 'neringe van gasterije en taperije' verpacht aan Douwe Pieters - die niet als koper of verkoper is gevonden - en vervolgens verkocht aan Hans Hendrick Baur. De laatste wordt in 1663 koper (volgt). In 1653 heeft Douwe Pijters, herbergier tot Wommels, voor verteringen 23 gg. tegoed uit het sterfhuis van Pijter Pijters op Walpert onder Wommels (inv. 29, akte dd. 14.4.1653). In deze akte is ook sprake van een 'Johannis Jans, gewesene herbergier tot Wommels ende nu tot Hindelopen'. Voor een lening van 8 ducatonen is Douwe Pijters dan nog 18 gg. schuldig aan het sterfhuis van Pijter Pijters te Walpert. In 1654 heeft Douwe Pijters herbergier tot Wommels voor 'verteringe over 't beluiden' van Hauck 2 gg. en 4 st. te goed uit het sterfhuis van Hauck Edes en wijlen Aeltie Clases, in leven e.l. op Westerlittens onder Wommels (inv. 29, akte dd. 5.7.1654).

Hendrick Baur gedaen om in vrijdom te hebben den huysinge ende tapperije die hy verleden jaer vande heer protestant in huiringe gehadt heeft' (inv. 47, fol. 19).

- In 1653 worden executeur Hans Hendricks Baur en zijn vrouw Geertruit Leuwenburgh lidmaat van de kerkelijke gemeente Wommels-Hidaard en ze laten tot in 1659 kinderen dopen. In 1654 wordt Hans Hendrick expliciet *De Baur* genoemd, in 1656 is dat kort weer Baur (inv. 14, fol. 129).
- 1660: Executeur Hans Hendricx Baur en zijn vrouw Geertruijt Leuwenburgh te Wommels hebben sinds juni 1659 een bedrag van 250 gg. tegoed van Jacob Pijtters en zijn vrouw Sieuck Johannes, beiden te Wommels, met als onderpand het door hen bewoonde huis (inv. 61, fol. 255).
- In 1660 doen Hans Hendricx Baur executeur van Hennaarderadeel en zijn vrouw Geertruijt e.l. te Wommels en Wijbe Jelles herbergier te Oosterend een bod op een huis met gerechtigheid van 'gastenije & tapperije' te Oosterend, met het kerkhof ten westen, 'd' achterbuijren ten oosten, d'costerije huijsinge ten suiijden ende Tijepcke Tijercx ten Suijden' (zie verder *Klaaikluten* 2009/3).
- In 1663 wordt in Wommels een huis verkocht met Hans Hendricks Baur ten westen en Douwe Riuerdts ten [oosten]; verkoper is Geert Jans (wed. Pieter Roodmers) ; inv. 47, fol. 179, volgt t.z.t.).

1665: Hans Hendrick Baur 'oud-executeur' is westelijke naastleger van het volgende huis, gelegen tussen de herberg en een huis aan het Noord (inv. 47, fol. 179).

1666: Hans Hendrick Baur, noordelijke naastleger van de bakkerij cum annexis (inv. 47, fol. 201v), zegt aan bakker Jacob Pijtters het gebruik op van een 'hovinge als hij verleden jare in huiringe gehadt heeft' (inv. 7, fol. 42v).

Aanvulling, toelichting:

- Gegeven de ligging van het huis van Hans Hendrick Baur en de eerder vermelde 1½ gg. (3 x 14 st.) grondpacht, moet deze hovinge wel gezocht worden op perceel 57 op de kadasterkaart van 1832.
- Jacob Pijtters was buurman en bakker in het Noord.
- 1666 (1663): Hans Hendricks Baur executeur van Hennaarderadeel en zijn vrouw Geertruijt L[evenberge] zijn 200 gg. schuldig aan Sibe Sibes vrijgezel te Oosterend; onderpand: 'speciaal een gasterije met een tapperije staende binnen Wommels vs. bij ons verleden jaer van Sytske Annes in cope becomen & vercregen. Borg staat Wilhelmus Gerardi, notaris en ontvanger te Wommels (de akte is oorspronkelijk van 15.5.1663; inv. 62, fol. 81v).

1677: Een 'huysinge loots hovinge cum annexis', belast met anderhalve gg. grondpacht (inv. 47, fol. 278v). Naastlegers: niet vermeld.

Verkoper: **(Doetje Sacharius) wed. van Cornelis Nanninga**, schoenmaker te Leeuwarden.

Koper: **Jan Martens cum uxore**, e.l. te Wommels.

Koopsom: 280 gg., te betalen in drie termijnen.

Aanvulling, toelichting:

- 1677: Doetje Sacharias van Leeuwarden tr. Leeuwarden. 23.6.1672 Cornelis Nannes, mr. schoenmaker te Leeuwarden; zij tr. 2^e Leeuwarden 5.8.1677 Adriaan van Berckel, koopman, afkomstig van Leiden. We hebben hier ongetwijfeld ten maken met Doetie, de jongste dochter van Sacharias Ewouts en Sytske Annes. De laatste woonde later te Leeuwarden en ze kwam daar oorspronkelijk ook vandaan. Hoe verkoopster Doetie Sacharias eerder eigenaar werd - als koper of (alsnog) als erfgenaam - is niet duidelijk. Wel gaat het, gegeven de 1½ gg. grondpacht, om hetzelfde huis.
- Koper Jan Martens is niet de chirurgijn Jan Martens x Tiaertie Hendricx, want die Jan Martens overleed in 1671 (zie eerder bijdragen). Wel is in 1680 een Jan Martens te Wommels medeverkoper van land in sate te Itens (VdMeer 2004:32) en in 1682 medekoper van een 'hovinge, boomen ende plantagie' aan de Trekvaart ten noorden van de Nauwe of Kromme Steeg (inv. 47, fol. 318; zie eerdere bijdragen). Hij is ongetwijfeld de Jan Martens die in 1686 de man is van Rimpk Doedes (VdMeer 2004:190).⁴

De herberg *De Witte Swaen*

Jan Martens is de laatste of laatst gevonden koper van de herberg aan de Noorderhaven, in 1638 *De Witte Swaen* geheten. Gegeven de 1½ goud gulden of 3 x 14 stuivers grondpacht, drie keer zoveel als elders rond de Terp maximaal aan grondpacht werd betaald, zal in 1677 vrijwel alle

⁴ Vergelijk: a. Jeen/Jan Martens van Lutkewierum tr. 3^e procl. Itens 14 nov. 1656 Riemk Doedes van Loënga; b. Riemcke Doedes doet 3.9.1676 belijdenis in de kerkelijke gemeente Wommels-Hidaard (man niet vermeld); c. in 1680 verkopen Jan Martens te Wommels en Siemon Doedes te Wieuwert land in een sate te Itens (VdMeer 2004:32).

grond van perceel 57 (in 1832) tot de herberg hebben behoord. Misschien was het koper Jan Martens, in 1682 mede-opkoper van alleen een hof op de noordwestzijde van de Terp (zie eerdere bijdragen), vooral om die grond te doen. Na 1677 komt de herberg in de proclamatieboeken niet meer voor. Waarschijnlijk werd de herberg *De Witte Swaen* kort na 1677 afgebroken. In 1647 had Jr. Oene van Grovestins, grietman van Hennaarderadeel, een nieuwe herberg ten zuidwesten van de Terp laten bouwen en nadien nam de betekenis van de oude herberg aan de Noorderhaven, evenals die aan de noordoostzijde van de Terp (zie eerdere bijdragen) snel af. In 1832 bestaat perceel 57 uit een boomgaard, behorende bij huis nummer 56 (volgt t.z.t.).

Het tuchthuis

In 1615 bevindt zich ten noorden van huis nr. 50 op de kaart van 1832 een 'ledige plaetse' en een 'tuchthuijs' en in 1615 is daar sprake van een 'plaetse van appraehensie [inhechtenisneming]'. De lege plaats lijkt in 1638 aan het erf van de bakkerij in het Noord te zijn toegevoegd. De bakkerij heeft dan namelijk voor het eerst de Noorderhaven als westelijke naastleger, terwijl de herberg aan de Noorderhaven dan uitsluitend de bakker (lees: de bakkerij-en-erf) als zuidelijke naastleger heeft. Het tuchthuis bestond nog in 1632, dan 'gefangen huijs' geheten (zie eervorige bijdrage), en in 1652. In dat jaar overlijdt Zacharias Ewouts, in leven executeur en herbergier aan de Noorderhaven. Zijn sterfhuis heeft dan nog geld te goed van de grietenije, 'exempt de vacatien sedert St Petri [12 feb.] 1652 ende de huijer vant tuchthuijs'. Kennelijk viel het gebruik van dat tuchthuis, eigendom van de grietenij, onder de verantwoordelijkheid van de executeur, als de uitvoerder van vonnissen van het nedergerecht, en verviel na Ewouts' dood de vergoeding voor dat gebruik.

Leiden, april 2013

De plek aan de Noorderhaven in Wommels waar tot voorbij het midden van de 17^e eeuw de herberg De Witte Swaen heeft gestaan (de foto is van 1924, uit Bokma en Kuipers 1985:43). In 1832 bevond zich hier een grote boomgaard.